ПЕРАДУМОВЫ ЗАКЛЮЧЭННЯ ЛЮБЛ1НСКАЙ УН11

А. Ф. Вшнеусш

Акадэмя МУС Рэспублт Беларусь

Заключэнне дзяржаунай уніі паміж дзвюма суседнімі краша-мі - Вял^м Княствам ЛітоУскім і Польскім Каралеуствам было падзеяй, якая прадвызначыла далейшы лёс не толькі народау, што насялялі гэтыя краіны, але і шэрагу іншых. Гэта падзея мела значны уплыу на стан спрау ва усёй Еуропе, бо на яе карце з'явшася новая дзяржава - Рэч Паспалиая - адна з самых вялікіх і магутных. У складзе насельнікау гэтага шматэтшчнага аб'яднання аказауся і беларуск народ.

На працягу XIV-XV стст. Польшча неаднаразова рабіла спробы навязаць Вялшаму Княству ЛітоУскаму унію з мэтай яго шкарпарацыі у склад Польскага Каралеуства. Аднак усе гэтыя намаганш праваліліся. Што ж прымумла кіруючыя вярхі ВКЛ пайсщ на такі звышцесны, на мяжы страты самастойнасщ, саюз?

Адказваючы на гэта пытанне, нельга не пагадзщца з беларусшм даследчыкам П. Лойкам, яш сцвярджае, што сярод шэрагу прычын уніі 1569 г. адной з самых важных быги унутрыкласавыя супярэчнасці у пануючым шляхецшм саслоуі ВКЛ. Справа у тым, што магнацтва, якое трымала у Княстве уладу, не стала б яе з шмсьщ дзялщь без націску з боку шматлшай дробнай і сярэдняй шляхты. А улада буйных землеуладальнікау была амаль што неабмежаваная. На сейме у ВКЛ Паны-Рады праводзШ галоуным чынам свае рашэнш, маніпуліруючы думкамі большасщ шляхты. Напрыклад, сябра Гаспадарскай Рады А. Гаштольд, парауноуваючы польсш і літоУскі сеймы, пісау: «... Сеймы нашы праходзяць зусім шакш: што вырашае гаспадар і Паны-Рада, то і шляхта абавязкова прымае да выканання: мы ж запрашаем шляхту на нашыя сеймы, як бы для гонару, дзеля таго, каб усе ведал^ што мы вырашаем». На павятовых сейміках, органах шляхецкага самакіравання, яшя быги створаны у ВКЛ паводле рэформы 1565-1566 гг., таксама галоуную ролю адыгрывалі магнаты. У Польсшм жа каралеустве шляхта, наадварот, самым рашучым чынам уплывала на унутраную і знешнюю палггыку краіны.

Безумоуна, што шырокія колы беларуска-л^оуска-украшскай шляхты марылі заняць такое ж вызначальнае становішча у сваёй

дзяржаве, як польская шляхта у сваёй. Іншымі словам^ шляхта ВКЛ жадала набыць польскія «залатыя шляхецкія вольнасщ». Аднак не усе гісторыкі з гэтым згодныя. Напрыклад, Я. А. Юхо адзначае наступнае: «... Няма дастатковых падставау лічыць, што шляхта жадала поунага зліцця з Польшчай, а буйныя феадалы выступалі супраць уни. Гэта памылковая думка склалася пад уплывам каталіцкай прапаганды, якая спрабавала пераканаць, што далучэнне Украіны, часткі Беларусі да Польшчы было ажыццёулена згодна з пажаданнем "шляхецкага роду" Княства». 1снаванне розных пунктау гледжання на адно і тое ж пытанне гаворыць аб тым, што вывучэнне прычын заключэння Люблінскай уніі патрабуе далейшай навуковай распрацоУкі.

Мы мяркуем, што супярэчнасщ, якія назіраліся у стане пануючага класа ВКЛ, у 60-я гг. XVI ст. яшчэ больш абвастрыгися. Асабліва яскрава гэта выявілася у перыяд работы сейма, што адбыуся восенню 1562 г. пад Вщебскам. Яго Удзельнікі звярнуліся да Жыпмонта Аугуста, караля польскага і Вялшага князя Лггоускага, прашэннем «учыніць супольны сейм з палякамі, каб разам караля вы^ралЬ мелі агульную абарону, супольна сеймікавалі і права аднолькавае ужывалЬ».

Трэба зауважыць, што пытанне пра унію абмяркоувалася у той час не тольш на сеймах, але і у тагачаснай публіцыстычнай і юрыдычнай л^аратуры. Напрыклад, польскі публіцыст Сташслау АжэхоУскі выдау працу, якая стала апафеозам польскай шляхецкай вольнасщ. У ёй аутар насміхаецца над «няволяй» ліцвінау. Ягайла, як сцвярджау АжэхоУскі, будучы Вялікім князем Л^вы, падаравау яе палякам, як свой маёнтак. На яго думку, лщвшам уласщвы такія рысы, як «няволя, пагарда, бязглуздасць, некультурнасць... і таму яны не заслугоуваюць уни з палякамі на роуных пачатках».

Аутару гэтых слоу быу дадзены належны адказ у творы вядомага юрыста ВКЛ, віленскага войта Аугусцша Ратундуса. Ён вельмі крытычна ставіуся да «залатой вольнасщ польскай», лічачы яе анархіяй. «Паляк гультаяваты і ухіляецца ад аховы дзяржавы, лічыць за лепшае упрыгожваць сваіх жонак і дачок і балявадь з сябрамі, гвалціць сумленне суддзяу і адміністратарау. Палякі-шляхцщы пагарджаюць вышэйшым саслоуем і прычыняюць зло простаму народу». Аугусцін Ратундус, сам абаронца свабоды, бачыць яе не у анархіі. Ён разумее свабоду так, як яе разумеу Цыцэрон, гэта значыць не у анархіі, а у выкананні тых законау, якія устаноулены у дзяржаве. «Мы, - гаварыу Цыцэрон, - з'яуляемся

нявольнікамі права дзеля таго, каб карыстацца свабодай маглЬ>. На думку Ратундуса, лщвшы павінны вельмі крытычна ставщца да польскай свабоды, якая і Польшчы не прыносіць дабра. «Але калі літоУцы гатовы заключыць утю, то тольш пад уплывам таго, што маскоусш цар захапіу амаль палову Літвы і сядзіць на горле і душыць яе».

Каб неяк кансалщаваць шляхецкае саслоуе, збщь прапольскія настроі дробнай і сярэдняй шляхты, магнацкая апазщыя на чале з Радзівілам пайшла на значную мадэршзацыю унутранай палітыкі ВКЛ. Па-першае, у адпаведнасщ з пастановай 1563 г. праваслауная і каталіцкая шляхта ураунноувалася у правах; па-другое, паводле судовай рэформы 1564 г. стварал^я мясцовыя суды, у якіх галоуную ролю адыгрывала шляхта.

Ёсць меркаванне, што гэтыя крош маглі мець поспех, калі б не драматычнае знешнепалітычнае становішча краіны. МаскоУскія войсш 15 лютага 1563 г. захапШ Полацк, да Вільні заставалася каля 200 км. 1нфлянцкая вайна выцягнула усе сродкі. На поудш Княству пагражалі крымскія татары і туркі. Такім чынам, ВКЛ у другой палове XVI ст. было на мяжы страты незалежнасщ. Для выхаду з крытснага становшча неадкладна патрабавауся саюзнік. 1м маги быць заходні сусед - Польшча, ці Усходні - Масковія. Што тычыцца апошняга, то з ім нават вяліся тайныя перамовы аб заключэнш Уніі, але выніку яны не далі. Справа у тым, што самауладная Масква не пацярпела б шляхецкай вольнасщ Вялшага Княства.

Стала ясна, што без саюзу з Польсшм Каралеуствам ВКЛ можа стаць лёгкай здабычай Масковіі. Таму позірк быу кінуты на Захад, тым больш што Княства ад часоу Ягайлы да Жыгімонта Старога і Жыгімонта Аугуста мела вопыт заключэння персанальных пагадненняу з Польшчай. Не трэба скідваць з рахункау і той факт, што Польскае Каралеуства само дамагалася Уніі. Пэунаму колу польскай шляхты ВКЛ мрошася у якасці багатага прыдатка да Кароны. Напрыклад, падчас работы Варшаускага сейма 1563-1564 гг., у яшм на перамовах аб справе уни удзельшчала лщвшская дэлегацыя, частка дэпутатау вылучыла праект аб скасаванш назвы «Літва» і замене яе на « Новая Польшча». На сейме па шщыятыве дэпутатау шла гаворка аб агульным для палякау і ліцвінау уладары, «які тытулуецца толькі каралём польсшм . а пакольні адзін уладар, дык павінна быць адна пячатка і адно права».

Такім чынам, пытанне заключэння уни з Польшчай было прадвырашаным і, як не адцягвалі фінал магнаты ВКЛ, ён настуту у 1569 г. Яго, безумоуна, наблізіла 1нфлянцкая вайна. Пацвярджэн-

нем гэтаму з'явШся наступныя словы вшенскага ваяводы Мікалая Радзівіла Рудога, што прыбыу на перамовы у Люблш: «На нашым хрыбце быу вораг, кал мы ехалі сюды, жадаючы пастанавіць з вамі Унію, якая б аб'яднала нас з вамі узаемнаю любоую, і, калі казаць прауду, мы пачалі імкнуцца да яе амаль бегам, тады як продк нашыя ішлі да яе вельмі паціху».

СОЗДАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ У ВОСТОЧНЫХ СЛАВЯН

О.В. Вербова

Гродненский государственный университет имени Я. Купалы

Происхождение всех славянских государств имеет общие корни. Согласно книге Бытия, патриарх Ной спасся в ковчеге вместе со своей семьей: женой и тремя сыновьями Симом, Хамом и Афетом от всемирного потопа. По спадении воды от них пошла жизнь всего послепотопного человечества на земле. Сыновья Ноя стали родоначальниками всех современных народов. Они разделили землю: восток достался Симу, южная сторона Хаму, а север и запад Афету; от племени афетова и пошли народы славянские.

Все эти племена жили особо друг от друга, каждое на своем месте со своими нравами, обычаями и преданиями. Например, как писал М. Н. Карамзин, «поляне были образованнее других, кротки и тихи обычаем, брак издревле считался святой обязанностью между ними. Древляне же имели обычаи дикие, в распрях и ссорах убивали друг друга, не знали браков, но уводили или похищали девиц. Северяне, радимичи и вятичи уподоблялись нравами древлянам».

На наш взгляд, специфической «славянской» формой возникновения государства можно назвать «приглашение на княжение». Приглашение представителей иностранных династий, которое не было вызвано внешними причинами, а было обусловлено исключительно внутренними обстоятельствами, не было случайным, оно встречается наиболее часто на поздних этапах формирования общества и государства у разных народов.

Однако наиболее яркое расширение институт «приглашения на княжение» получил у восточных славян. Известно, что полочане в